

УДК 377.091.12:005.963:159.943.71"364"

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2\(215\)-57-61](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2(215)-57-61)**КУЛИШОВ ВОЛОДИМИР СЕРГІЙОВИЧ,**

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки, психології та менеджменту, Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО «УМО» НАПН України, м. Київ, Україна

Volodymyr Kulishov,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy, Psychology and Management, Bila Tserkva Institute of Continuous Professional Education SIHE «UEM» NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: kulishov_04@ukr.net**ORCID iD:** <https://orcid.org/0000-0003-3262-796X>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАБУТТЯ ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ЗП(ПТ)О SOFT SKILLS В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

А Присвячено питанням формування та розвитку soft skills у педагогічних працівників ЗП(ПТ)О – майстрів виробничого навчання та викладачів професійно-теоретичної підготовки. Уточнено сутність і зміст поняття «soft skills» у вітчизняній педагогічній теорії та практиці, розкрито визначальну роль соціальних навичок за результатами аналізу ринку праці та запитів роботодавців. Обґрунтовано значення соціальних (м'яких) навичок для успішної професійної діяльності сучасного фахівця, проаналізовано рейтинг найактуальніших серед педагогів ЗП(ПТ)О soft skills в умовах воєнного стану. Наведено досвід Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти з питань формування та розвитку soft skills педагогічних працівників ЗП(ПТ)О у міжкурсовий період (неформальна та інформальна освіта) в умовах воєнного стану.

Ключові слова: soft skills; педагогічні працівники ЗП(ПТ)О; професійна діяльність; ринок праці; роботодавці; міжособистісна взаємодія; воєнний стан

ENSURING THE ACQUISITION OF SOFT SKILLS BY TEACHERS OF VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS UNDER THE MARTIAL LAW CONDITIONS

С This article is devoted to issues of the formation and development of soft skills among the teachers of vocational education institutions (masters of industrial training and teachers of professional and theoretical training). The essence and content of the concept of "soft skills" in the domestic pedagogical theory and practice are clarified. All interpretations of the concept of "soft skills" can be reduced to a single definition: soft skills are a universal set of skills that are of primary importance in any field of activity and are responsible for the successful interaction of people in society. The role of social skills is determined based on the results of an analysis of the labor market and employers' requests. The importance of possessing soft skills is determined by a number of indicators: successful interaction in a team, the need for hiring, the universal nature of soft skills for any field, and opportunities for career growth. The most relevant soft skills ratings among the teachers of vocational education institutions under martial law conditions are analyzed. The most relevant soft skills for teachers at vocational education institutions are: the ability to communicate, critical thinking, emotional intelligence, teamwork, and adaptability. This article presents the experience of Bila Tserkva Institute of Continuous Professional Education on the formation and development of soft skills for teachers at vocational education institutions in non-formal and informal education. Opportunities for the formation and development of teachers' soft skills are provided through short-term advanced training courses, participation in conferences and seminars of the Institute, guest lectures, participation in the work of studio schools and virtual rubrics for non-formal education, and the attainment of a master's level of pedagogical education.

Keywords: soft skills; teachers of vocational education institutions; professional activity; labor market; employers; interpersonal interaction; martial law

Актуальність проблеми. В умовах ґрунтовних змін в освітній сфері, зумовлених низкою викликів і кризових ситуацій, адаптаційними процесами висуваються нові, жорсткіші вимоги до якості здобутих знань, сформованих умінь у фахівців. Тенденції, що нині впливають на вітчизняний ринок праці, визначають перелік навичок, яких першочергово потребує суспільство для забезпечення поточних потреб.

Поряд із профільними фаховими навичками (hard skills) роботодавці все частіше звертають увагу на розвиток у майбутнього працівника соціальних (м'яких) навичок (soft skills), необхідних для успішного виконання

поставлених завдань, адаптації в колективі, професійної комунікації тощо. Практика доводить, що приймаючи на роботу нового працівника, роботодавець звертає увагу не тільки на наявність диплому про освіту, а й на вміння працювати в команді, вести переговори, вміння працювати в стресових ситуаціях, критичне мислення, лідерські навички, креативність тощо.

Низка досліджень [1; 3; 5] доводить, що особливо важливими соціальні навички є у практичній діяльності педагогічних працівників, функціонал яких значно розширився за останні роки. Як зазначає Н. Степанова, окрім знань і умінь навчати інших, сучасний педагог має

володіти цілим набором soft skills («м'яких» навичок), які сприятимуть налагодженню комунікації в колективі, створенню команди однодумців, креативно вирішувати поставлені завдання, бути ініціативним, критично мислячим, медіаграмотним тощо [5, с. 36].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Теоретичні і практичні аспекти професійної підготовки педагогічних працівників у своїх працях досліджували Л. Артемова, І. Бех, Н. Бібік, А. Богуш, І. Зимня, І. Зязюн, О. Пометун, І. Прокопенко, О. Савченко та ін. Професійне становлення педагога закладу професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О) є предметом дослідження І. Андрощук, В. Ковальчука, Н. Ничкало, Л. Пуховської, В. Радкевич, Л. Сергєєвої, В. Сидоренко та ін. Проблема розвитку soft skills («м'яких» навичок) у педагогічних працівників знаходить місце в наукових доробках як вітчизняних учених (О. Абашкіна, Ю. Браїлко, Є. Гайдученко, Є. Єгоров, Н. Жадько, Л. Коваль, А. Кошель та ін.), так і зарубіжних (Р. Болстад, С. Бойд, К. Двек, Г. Клекстон, Г. Пауелл, Р. Хіпкінс, М. Чамберс та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак малодослідженим залишається питання розвитку soft skills у педагогічних працівників ЗП(ПТ)О – викладачів професійно-теоретичної підготовки та майстрів виробничого навчання.

Мета статті: проаналізувати основні шляхи розвитку soft skills у педагогів ЗП(ПТ)О і можливості, що створені сьогодні у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти, для забезпечення набуття педагогічними працівниками ЗП(ПТ)О soft skills в умовах воєнного стану.

Викладення основного матеріалу. Про важливість розвитку soft skills у сучасних фахівців і необхідність доповнення ними hard skills сьогодні говорять роботодавці та вчені, що займаються цією проблематикою. Спробуємо розглянути сутність поняття «soft skills» детальніше.

Так, К. Коваль розглядає soft skills як перелік особистісних характеристик, які пов'язані зі здатністю успішно взаємодіяти з оточенням. Поняття «soft skills» учений пов'язує з тим, яким чином люди взаємодіють між собою та доводить, що «м'які» навички рівною мірою необхідні як для повсякденного життя, так і для роботи [2, с. 163]. С. Наход обґрунтовує «м'які» навички як комплекс неспеціалізованих надпрофесійних «гнучких компетентностей», що впливають на успішне виконання професійних обов'язків будь-якого профілю [3]. Що стосується педагогів, то Л. Фамілярська визначає soft skills як соціологічний термін, що характеризує перелік особистих характеристик, які певним чином пов'язані з ефективною взаємодією у процесі професійної діяльності: вмінням переконувати, знаходити підхід до людей, міжособистісним спілкуванням, веденням переговорних процесів, роботою в команді, особистісним розвитком, ерудованістю, креативністю, комунікаційною взаємодією, високим рівнем самоорганізації тощо [6].

Отже, в цілому, всі трактування поняття «soft skills» можна звести до єдиного визначення: soft skills – це універсальний набір навичок, який є першочерговим у будь-якій сфері діяльності та відповідає за успішність взаємодії людей у суспільстві.

Чому ж саме soft skills є сьогодні такими важливими для успішної реалізації у професії? Аналіз ринку праці та запитів роботодавців визначив кілька важливих причин для цього:

1) за переліком soft skills можна зробити висновок як працівник взаємодіятиме з колективом, як зможе реагувати на стресові моменти, справлятися з неприємними ситуаціями, вирішувати різні завдання або дізнатися, чи має вона професійний потенціал;

2) роботодавці зазначають, що soft skills навіть найважливіші, ніж професійні, коли справа доходить до найму відповідної людини на роботу;

3) soft skills є універсальними по своїй сутності. Навчившись вибудовувати комунікацію та справлятися зі стресом, людина може просунути практично у будь-якій сфері: у найманій праці, підприємстві, творчій діяльності, особистому розвитку тощо;

Ефективне спілкування в умовах кризових ситуацій, співпереживання чи заохочення члена команди, який може зазнавати труднощів, і командна робота, щоб виконати все вчасно – це приклади навичок, які мають першочергове значення для будь-якої організації;

На робочому місці та на ринку праці, які змінюються сьогодні з високою швидкістю через технічний прогрес, це той тип навичок, який поки що не може бути відтворений за допомогою штучного інтелекту. Це лише підвищить їхнє значення в майбутньому.

Результати дослідження. У Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України питанням розвитку soft skills у педагогічних працівників ЗП(ПТ)О та у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти приділяється особлива увага. На системній основі здійснюється моніторинг найзатребуваніших соціальних навичок серед слухачів курсів підвищення кваліфікації – викладачів професійно-теоретичної підготовки та майстрів виробничого навчання. Так, за результатами останнього опитування, проведеного упродовж січня-лютого 2024 року, визначено рейтинг найактуальніших серед педагогів ЗП(ПТ)О soft skills в умовах воєнного стану (рис. 1):

- вміння комунікувати;
- критичне мислення;
- емоційний інтелект;
- командна робота;
- адаптивність.

На нашу думку, це не випадково, адже саме професійна комунікація, медіаграмотність, яку сьогодні пов'язують з критичним мисленням, емоційна врівноваженість педагога, здатність працювати в команді та швидко адаптуватися до змін і є необхідним набором навичок,

Вміння комунікувати. Спілкування є життєво важливою частиною успіху у всіх сферах життя. Одна справа знати, що правильно чи розуміти, що робити, але зовсім інша мати можливість чітко донести інформацію до людей. Розвиток сильних комунікативних навичок, як усних, так і письмових, є важливим для будь-якого професіонала.

Критичне мислення — це здатність розмірковувати та ефективно аналізувати інформацію. На робочому місці критичне мислення включає процес збору інформації або проблем і їх обробки найбільш логічним способом для отримання цінності й пошуку рішень.

Емоційний інтелект — це вміння керувати своїми емоціями, відчувати їх, розуміти, що з тобою відбувається, відстежувати свої реакції та адекватно реагувати в різних ситуаціях. Коли у людини низький емоційний інтелект, вона не може зберігати самовладання на робочому місці або починає під час обговорення якоїсь теми агресувати.

Командна робота. Здатність добре працювати з іншими у групі чи команді — ще одна важлива навичка у сучасному діловому світі. Тут є спільні пастки, починаючи від того, що ви надто сором'язливі, щоб брати участь, до того, щоб надто легко розчаровуватись через недоліки інших. Поліпшення емоційного інтелекту також часто призводить до покращення здатності працювати у команді. Ви не повинні боятися проявляти себе.

Адаптивність. Є люди, які терпіти не можуть, коли щось іде не плану, вони втрачають рівновагу і не можуть зібратися як наслідок — зірвані дедлайни, проблеми на роботі тощо. Це приклад поганої пристосованості до обставин. Навпаки, людина з високою адаптивністю може легко справлятися з ударами, пристосовуючись за необхідності до будь-яких обставин, що можуть виникнути.

Рис. 1. Рейтинг найбільш затребуваних soft skills серед педагогів ЗП(ПТ)О в умовах воєнного стану

що забезпечують успішну професійно-педагогічну діяльність в умовах воєнного стану.

Політика Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти щодо формування та розвитку soft skills відкриває різновекторні можливості педагогічним працівникам ЗП(ПТ)О. Зупинимося на цьому детальніше.

По-перше, для розвитку soft skills педагогам ЗП(ПТ)О Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти пропонує пройти короткострокові тематичні курси підвищення кваліфікації, які забезпечать:

- набуття додаткових фахових компетентностей, які відповідають суспільним, особистим потребам і викликам ринку праці;
- подолання розриву між професійно-кваліфікаційним дисбалансом попиту на професійні кваліфікації і компетентності та пропозиції;
- підвищення кваліфікації здобувачів професійних кваліфікацій, працюючого та незайнятого населення;
- розвиток затребуваних соціальних навичок.

Тематика короткострокових курсів сьогодні об'єднує низку актуальних питань, що стосуються: трудових відносин та охорони праці в ЗП(ПТ)О; застосування цифрових інструментів для інтерактивного онлайн-навчання; технологій навчання та підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами; особливостей організації навчання дорослого населення; практичних аспектів застосування штучного інтелекту в освітньому процесі; інноваційних технологій профілактики та подолання конфліктів учасників освітнього процесу; формування підприємницької компетентності у майбутніх кваліфікованих робітників; соціально-психологічної допомоги учасникам освітнього процесу в стресових ситуаціях під час війни; психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану, тощо.

По-друге, для розвитку soft skills педагогів ЗП(ПТ)О у щорічному Плані роботи Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти передбачено проведення низки масових науково-практичних заходів, зокрема: Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 3-х Всеукраїнських науково-практичних інтернет-конференцій, циклу регіональних науково-практичних семінарів спільно з обласними Навчально-методичними центрами професійно-технічної освіти [4].

Кафедрою педагогіки, психології та менеджменту 26 квітня 2024 року було проведено регіональний науково-практичний семінар «Психолого-педагогічні чинники формування професійної компетентності кваліфікованих робітників в умовах воєнного стану» сумісно з Навчально-методичним центром професійно-технічної освіти у Черкаській області. Участь у семінарі брали понад 200 осіб (*педагогічні працівники та адміністрація закладів професійної (професійно-технічної) освіти, представники навчально-методичних центрів професійно-технічної освіти, науково-педагогічні працівники та здобувачі освіти*) з 17 областей України: Київської, Миколаївської, Одеської, Донецької, Житомирської, Черкаської, Дніпропетровської, Полтавської, Кіровоградської, Луганської, Запорізької, Хмельницької, Херсонської, Вінницької, Рівненської, Харківської та Закарпатської областей. Наукова тематика семінару була досить широкою і включала низку актуальних питань, пов'язаних з: психологічним супроводом формування соціально успішної особистості майбутнього кваліфікованого робітника в умовах воєнного стану; педагогічними чинниками формування професійних компетентностей кваліфікованих робітників в умовах воєнного стану; особливостями організації та проведення виховної роботи в закладах професійної (професійно-технічної) освіти; психологічною підтримкою учасників освітнього

процесу в умовах воєнного стану; підвищенням мотивації здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти до навчання в умовах воєнного стану; створенням інноваційного освітнього середовища в закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

По-третє, розвиток soft skills педагогів ЗП(ПТ)О забезпечується шляхом участі в гостьових лекціях за участі відомих фахівців, роботодавців та експертів у галузі, які регулярно проводяться у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти.

Так, упродовж 2023–2024 рр. проведено гостьові лекції: «Використання генеративного штучного інтелекту в повсякденному житті (М. Пацан, інвестор, підприємець, експерт); «Інноваційний університет Східної Азії» (А.Олексієнко, проф. Гонконзького університету); «Напрями інклюзивного та сталого зростання: підхід орієнтований на місію (Mariana Mazzucato, професорка, Університетський коледж Лондона (UCL); «Хібукі-терапія як метод роботи з посттравмою», «Дитина – тіло і стрес» (Д. Шарон-Максимів (Ізраїль), освітня психологиня, Міжнародний експерт із роботи з травмою); «Коли близькі «зникли»: психосоціальна допомога у період розпачу», «Страх: коли він буває корисним, а коли перетворюється на проблему?», «Горювання за втратами як необхідність» (Барбара Прайтлер, к. псих. н., Віденський центр допомоги жертвам катувань і війни); «Стратегії протидії професійному вигоранню» (Олена Бобир, практичний психолог, спеціаліст з кризового консультування, сертифікований тренер), «Ефективна комунікація та управління конфліктами» (Павло Горбенко, психолог), «Превенція суїциду. Гейткіпінг» (Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) тощо.

По-четверте, додатково Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти пропонує постійно діючі школи-студії для формування soft skills як здобувачів, так і педагогічних працівників ЗП(ПТ)О. Це, зокрема:

- 1) Школа-студія «Мистецтво мовної комунікації»;
- 2) «Школа педагогічного коучингу»;
- 3) «Студія корпоративного тимбілдингу»;
- 4) «Онлайн-академія цифрових технологій»;
- 5) «Школа лідерів професійної освіти»;
- 6) «Онлайн-школа корекції деструктивної поведінки учнів»;
- 7) Відкритий онлайн-лекторій «Кваліфікаційний розрив на ринку праці України». У плані роботи Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти є графік роботи Шкіл, студій, теми майстер-класів, методологічних семінарів, коуч-сесій, тематичних зустрічей для формування soft skills.

По-п'яте, на офіційному сайті Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти (<https://binpo.com.ua/iedyna-osvitno-tsyfrova-ekosystema/>) створено віртуальні рубрики для неформальної освіти та професійного розвитку здобувачів освіти і педагогів ЗП(ПТ)О. Це, зокрема, рубрики: «Професійний дидактикум», «Менеджмент як мистецтво управління», «Марафон

безпеки», онлайн-центр психологічної підтримки «ReVita», «Академічна доброчесність», «Віртуальна книжкова полиця».

Так, науково-педагогічні працівники кафедри педагогіки, психології та менеджменту є засновниками онлайн-центру психологічної підтримки «ReVita». Мета діяльності онлайн-центру:

- створення умов для соціального та інтелектуального розвитку педагогів, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей і завдань системи освіти;
- підвищення ефективності освітнього процесу засобами практичної психології;
- практична допомога постраждалим від насильства, булінгу чи мобінгу тощо;
- сприяння створенню оптимальних умов для гармонійного та різнобічного розвитку, самореалізації та самоактуалізації, а також професійного становлення учасників освітнього процесу.

По-шосте, розвиток soft skills педагогів ЗП(ПТ)О може здійснюватися у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти в процесі здобуття педагогічної освіти на другому (магістерському) рівні вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Педагогіка вищої школи». Така можливість представлена для педагогів системи професійної (професійно-технічної) освіти – викладачів професійно-теоретичної підготовки та майстрів виробничого навчання, які не мають профільної педагогічної освіти, але повинні її здобути згідно сучасних нормативних вимог.

На ОПП «Педагогіка вищої школи» зафіксований перелік загальних і фахових компетентностей, а також програмних результатів навчання, частина яких співвідноситься із набуттям соціальних навичок здобувачами вищої освіти (ЗК 2,6,8, СК 6,7, РН 3,4,9). Йдеться про вміння самостійно шукати інформацію, обробляти її та аналізувати, виявляти, критично осмислювати та розв'язувати проблеми, управляти командною роботою, вміння налагоджувати комунікацію та формувати відповідну міжособистісну взаємодію.

Виробленню соціальних навичок також сприяють практичні заняття з дисциплін, що мають спрямованість на формування умінь успішної діяльності, лідерських якостей, комунікативних умінь, умінь попереджувати конфлікти й управляти ними без шкоди для психічного здоров'я (обов'язкові компоненти: «Іноземна мова професійного спрямування», «Педагогічна майстерність та професійна етика», «Педагогічна та професійна психологія»; вибіркові компоненти: «Педагогічна риторика», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Комунікативна культура викладача вищої школи», «Соціалізація особистості», «Основи медіаграмотності» тощо).

Застосовуються форми і методи навчання, які сприяють набуттю соціальних навичок: критичне мислення (дискусії, виступи на семінарах, конференціях); креативне

мислення (моделювання, кейси); соціальний інтелект (командні методи навчання, проєкти).

Набуття соціальних навичок (уміння презентувати себе, розвиток ораторських здібностей, лідерських якостей) також реалізується під час виступів здобувачів з доповідями на звітних наукових конференціях, круглих столах, наукових семінарах тощо.

Висновки. Отже, у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти питання формування та розвитку soft skills у педагогічних працівників ЗП(ПТ)О є одним з пріоритетних. Для цього створено низку можливостей у рамках формальної, неформальної та інформальної освіти.

Список використаних джерел

1. Безлюдна Н., Дудник Н. Формування soft skills у майбутніх педагогів як умова реалізації професійного стандарту вчителя. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. Вип. 2 (6). С. 137–143.
2. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один із важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–167.
3. Наход С. А. Значущість «soft skills» для професійного становлення майбутніх фахівців соціально-педагогічних професій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 63. С. 131–136.
4. План роботи Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти на 2024 рік /наукова ред., упоряд. В. Сидоренко. Біла Церква : БІНПО, 2023. 164 с. URL: <https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/план-роботи-БІНПО-на-2024-рік.pdf>
5. Степанова Н. М. Розвиток soft skills майбутніх педагогів під час викладання громадянсько-назвнич курсів у закладі вищої освіти. *Імідж сучасного педагога*: електрон. наук. фаш журн. (категорія «Б»). 2023. № 1 (208). С. 35–38.
6. Фамілярська Л. Особливості розвитку сучасного педагога в системі післядипломної освіти. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2017. № 6 (14). С. 43–47.

References

1. Bezliudna, N., & Dudnyk, N. (2021). Formuvannya soft skills u maybutnikh pedahohiv yak umova realizatsiyi profesijnogo standartu vchytelia [Formation of soft skills in future teachers as a condition for the implementation of the teacher's professional standard]. *Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoyi shkoly [Psychological and pedagogical problems of the modern school]*, 2 (6), 137-143 [in Ukrainian].
2. Koval, K. O. (2015). Rozvytok «soft skills» u studentiv odyn iz vazhlyvykh chynnykiv pratsevlashtuvannya [The development of "soft skills" among students is one of the important factors of employment]. *Visnyk Vinnyts'koho politekhnichnoho instytutu [Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute]*, 2, 162-167 [in Ukrainian].
3. Nakhod, S. A. (2018). Znachushchist' «soft skills» dlia profesijnogo stanovlennia maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesiy [The importance of "soft skills" for the professional development of future specialists in socio-economic professions]. *Naukovyi chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova. Seriy 5; Pedahohichni nauky: realiyi ta perspektyvy [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Seriy 5: Pedagogical sciences: realities and prospects]*, 63, 131-136 [in Ukrainian].
4. Sydorenko, V. V. (2023). *Plan roboty Bilotserkivsk'oho instytutu neperervnoyi profesijnoyi osvity na 2024 rik [Work plan of Bila Tserkva Institute of Continuous Professional Education for 2024]*. Bila Tserkva. Retrieved from <https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/план-роботи-БІНПО-на-2024-рік.pdf> [in Ukrainian].
5. Stepanova, N. M. (2023). Rozvytok soft skills maybutnikh pedahohiv pid chas vykladannia hromadianoznavchykh kursiv u zakladi vyshchoyi osvity [Development of soft skills of future teachers during the teaching of civics courses in a higher education institution]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 1 (208), 35-38 [in Ukrainian].
6. Familyars'ka, L. (2017). Osoblyvosti rozvytku suchasnoho pedahoha v systemi pisladyplomnoyi osvity [Peculiarities of the development of a modern teacher in the system of postgraduate education]. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 6 (14), 43-47 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 17.06.2024